

Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen

Bulletin 2010, no. 2

Voorwoord

Geachte vrienden,

In het voorbije jaar heeft de SVLK opnieuw het hare bijgedragen aan de zichtbaarheid van het mooie complex van de schuilkerk in de Haddingestraat. Dat deed ze op algemene dagen van openstelling als de open monumentendag en de open orgeldag van de stad Groningen, maar ook door de organisatie van eigen activiteiten. Bij de concerten in de reeks Orgel Anders blijken ook steeds opnieuw bezoekers verast en bekoord door sfeer en akoestiek van het gebouw. Voor deze nieuwkomers en natuurlijk voor de regelmatige bezoekers gaan we daarom moedig verder. We zijn ondanks enige dreiging van een financieel wat schraler klimaat al weer doende nieuwe plannen voor een mooi seizoen 2011-2012 te maken.

Over zulke plannen en hun uitvoering vergaderde het stichtingsbestuur het afgelopen jaar zeven maal. De laatste vergaderingen helaas zonder bestuurslid- fondsenwerver Jan Willem Tamminga. Hij werd ziek en belandde in het ziekenhuis. Op het ogenblik dat ik dit schrijf, verblijft hij daar nog. We wensen hem van harte een goed herstel toe en hopen hem in het nieuwe jaar bij onze activiteiten weer te mogen begroeten.

In dit bulletin treft u in de eerste plaats een bijdrage aan over de inrichting van de lutherse kerk in historisch perspectief van de hand van ons bestuurslid Victor M. Schmidt. Onze penningmeester Wim Tamminga zet in zijn jaarverslag de financiële situatie van de stichting voor u uiteen. En tenslotte doet onze secretaris Tymen Jan Bronda enthousiast verslag van de afgelopen Orgel Anders concerten.

Ook dit jaar loopt weer ten einde. Graag wil ik u daarom namens de Stichting Vrienden Lutherse Kerk bedanken voor uw steun aan onze stichting in het afgelopen jaar. Ik hoop dat 2011 voor u allen een goed jaar mag worden!

Groningen december 2010

Namens het bestuur van de SVLK

Rienk Bijma

voorzitter

Iets over banken en galerijen

Zitplaatsen in een kerkgebouw zijn zo vanzelfsprekend dat het lijkt alsof ze er altijd zijn geweest.

Ontbreken ze, dan ligt de conclusie voor de hand: de kerk wordt kennelijk niet meer gebruikt. Toch zijn die stoelen of banken pas sinds een paar eeuwen standaard. In de middeleeuwen waren er wel banken, maar die waren niet bestemd voor het gewone kerkvolk. In klooster- en kapittelkerken stonden banken in het koor: voor de geestelijken die het koorgebed onderhielden en voor de drie officianten tijdens de mis, de priester, de diaken en subdiaken. In een enkel geval waren er zetels voor belangrijke personen; later zouden ze bekend staan als de 'herenbanken'. Het gewone kerkvolk stond of zat op meegebrachte stoeltjes. Een Noord-Nederlands schilderij van rond 1535 in het Rijksmuseum geeft een aardige indruk van deze situatie.

Meester van de Kerkprediking, *De prediking van het Onze Vader*, rond 1535 (Amsterdam, Rijksmuseum).

Ook wat op de achtergrond van het afgebeelde kerkgebouw is afgebeeld is interessant, omdat het een situatie weergeeft die tegenwoordig zo goed als verdwenen is. Een belangrijk deel van het kerkgebouw was namelijk niet toegankelijk voor het gewone kerkvolk: het koor met het hoofdaltaar. Op het schilderij is te zien dat het koor aan de voorzijde is afgescheiden van transept en schip door middel van een oksaal; de deur naar het koor staat op een kier. Onder het oksaal is een altaar zichtbaar. Dit was het 'gewone' altaar, waarop voor de parochianen de mis werd gelezen. Het is niet het hoofdaltaar: dat stond in het koor. In het schilderij wordt de plaats gemarkeerd door een groot retabel met luiken. Links en rechts zijn nog net de bovenzijden van de koorbanken te zien, die er voor zorgden dat het koor vanaf de kooromgang niet betreden kon worden. In het Noorden geeft de laatmiddeleeuwse kloosterkerk van Ter Apel nog een indruk van zo'n situatie, omdat daar nog het oksaal, de koorbanken en het priestergestoelte bewaard zijn gebleven.

In de van oorsprong katholieke kerken die door de protestanten werden overgenomen, vormde het koor een probleem, omdat de ruimte in principe niet meer nodig was. Soms werd de ruimte gehandhaafd voor de avondmaalsviering, vaker nog liet men de ruimte in wezen onbenut en werd deze zelfs afgeschut. In de stad Groningen ziet men dat goed in de Martinikerk en de Der Aa-kerk: hier zijn de koorpartijen niet meer dan restruimtes.

In een katholieke kerk was, en is, het belangrijkste aandachtspunt het hoofdaltaar. Bij de protestantse herinrichting van bestaande kerkgebouwen oriënteerde men zich daarentegen op de preekstoel. Door de grote nadruk op het Woord, werden vaste zitplaatsen voor de kerkbezoekers op den duur wenselijk. In de loop van de 17de eeuw ontstonden dan ook vaste opstellingen met banken, het zg. bankenplan. Er waren verscheidene opstellingsmogelijkheden, maar in de meeste gevallen was de zichtbaarheid en vooral de hoorbaarheid van de predikant doorslaggevend. Een beproefde oplossing was om de preekstoel ter hoogte van het midden van een van de lange zijmuren te plaatsen en het bankenplan daarop te laten aansluiten. Ook de lutherse kerk in de Haddingestraat laat deze oplossing zien: de preekstoel staat in het midden tegen de zuidmuur aan en de banken en stoelen houden met deze positie rekening. Ook al dateren de huidige banken en stoelen niet meer uit 1696, toen de kerk in gebruik werd genomen, hun plaatsing en oriëntatie op de preekstoel komen in principe nog met de oorspronkelijke situatie overeen. Tot zover toont de lutherse kerk niets bijzonders.

Op twee punten wijkt de lutherse kerk echter af van wat in een 'gereformeerde' kerk uit die tijd gebruikelijk was. Allereerst is er de combinatie van preekstoel en avondmaalstafel. De huidige avondmaalstafel stamt ook niet meer uit 1696, maar het feit dat deze nog steeds voor de preekstoel staat, weerspiegelt de oorspronkelijke situatie. Deze combinatie van preekstoel en avondmaalstafel wordt algemeen bij de lutheranen in Nederland aangetroffen en geeft de oriëntatie van stoelen en banken nog eens extra zin. De dienst van het Woord en de dienst van de Tafel horen bij elkaar en de opstelling zorgt voor een echt liturgisch centrum. Een tweede belangrijk aspect van de kerkinrichting is de aanwezigheid van een galerij. Galerijen waren in Nederlandse 'gereformeerde' kerken niet bijzonder geliefd en werden vóór de 19de eeuw weinig toegepast. In m.n. Duitse protestantse kerken waren ze gebruikelijker en datzelfde gold ook voor Nederlandse lutherse, remonstrantse en doopsgezinde kerkgebouwen. Als de kerk breed genoeg was, waren er aan drie zijden galerijen: twee aan de lange zijden en een aan de korte zijde tegenover de preekstoel. Een bekend voorbeeld van deze inrichting is de Oude Lutherse Kerk aan het Spui in Amsterdam; hier zijn zelfs twee omlopende galerijen boven elkaar geplaatst.

Interieur van de Oude Lutherse Kerk in Amsterdam.

Dat in Groningen voor een iets andere oplossing is gekozen, zal alles te maken hebben gehad met het smalle bouwkvael. De lutherse kerk is een relatief smalle zaalkerk. Galerijen aan de beide lange zijden waren daarom vermoedelijk geen optie. Vandaar dat ook de galerij is georiënteerd op de preekstoel en avondmaalstafel. De galerij tegen de lange noordmuur en de korte oostmuur biedt met haar zitplaatsen een goede kijk op de preekstoel; de galerij aan de korte westmuur biedt voornamelijk plaats aan het orgel. De inrichting van de lutherse kerk in Groningen was ongetwijfeld een kwestie van passen en meten. Maar met de gekozen oplossingen is van de beschikbare ruimte optimaal gebruik gemaakt.

Victor M. Schmidt

Financieel jaarverslag seizoen 2009 / 2010

Met ingang van het seizoen 2009/2010 zal er niet meer een financieel jaarverslag per kalenderjaar worden opgemaakt, maar per seizoen. Dit vanwege het feit dat de meeste fondsen en subsidieverstrekken een bijdrage per seizoen leveren.

De afgelopen periode mag met recht succesvol worden genoemd: we mochten royale bedragen ontvangen van culturele fondsen en de lokale overheid en ook werden de concerten goed bezocht.

Daarnaast heeft u als donateur uiteraard ook bijgedragen aan een gezonde financiële positie.

Hartelijk dank daarvoor!

Mocht u vragen hebben naar aanleiding van onderstaande overzichten, dan kunt u het beste contact opnemen via de e-mail: w.tamminga@hetnet.nl.

Met vriendelijke groet,

Wim Tamminga

penningmeester

Resultatenrekening SVLK seizoen 2009/2010

Inkomsten

Donateurs	€ 1.119,63
Fondsen	€ 4.000,00
Sponsors	€ 165,00
Subsidie	€ 4.813,00
Restitutie	€ 144,65
Kas inkomsten	€ 2.802,68

Uitgaven

Honoraria	€ 4.917,80
Loonafdracht	€ 769,01
Concertkosten	€ 487,30
Huur kerk	€ 1.125,00
Huur orgel	€ 375,00
Promotie	€ 1.776,49
Administratiekosten	€ 229,14
Bankkosten	€ 90,80
Kas uitgaven	€ 369,64

Totaal € **13.044,96**

Totaal € **10.140,18**

Balans 01-07-2010

Activa

Bank	€ 6.636,92
Spaarrekening	€ 1,87
Kas	€ 2.629,30
Debiteuren	€ 1.542,00

Totaal € **10.810,09**

Passiva

Eigen vermogen	€ 10.681,10
Crediteuren	€ 128,99

Totaal € **10.810,09**

Verslag van drie Orgel Anders concerten eind 2010

Orgel Anders startte dit seizoen reeds vroeg in het seizoen (september) en begon direct met vuurwerk. Maar liefst zes organisten namen plaats op de orgelbank. Dit concert met als titel 'un orgue & six amis' was een reünie van de generatie conservatoriumstudenten Groningen 1998-2004 met als spelers Age-Freerk Bokma, Tymen Jan Bronda, Robert Koolstra, Mattijs de Vreugd, Christiaan de Vries en Henk de Vries. Het werd een Franse orgelavond. Ieder speelde een deel van de Tweede Suite uit Pièces de Fantasia van de oud-organist van de Notre Dame de Paris, Louis Vierne, en een ander werk. Zo hoorden we ook nog orgelwerken van onder meer Jacques Ibert en Alexandre Guilmant. Van het publiek vernamen we dat voor de pauze de werken uitbundiger en 'dichter bij' overkwamen, maar dat na de pauze het geheel an sich goed naar voren kwam. Van diverse mensen hoorde we tevens het positieve geluid dat onze 'Van Oeckelen' ook mooi Frans kan klinken (oud-organist Johan Beeftink) maar dat soms de kathedrale akoestiek in die zin gemist werd (studenten Prins Claus conservatorium). Koffie en thee werden voor het eerst aangeboden door de stichting en aan het einde van de avond stond – ook voor het eerst – er een glas Franse wijn. Het tweede concert van dit seizoen betrof een concert met orgel & sopraansaxofoon. De sopraansaxofoon mag dan een zeldzaam en haast exotisch instrument zijn in de wereld van klassieke muziek, in het programma van vrijdag 22 oktober was het zeer op zijn plaats.

Op het affiche prijken twee buitenlandse musici: Anders Paulsson uit Zweden op de sopraansax en Engelsman Andrew Canning aan de klavieren. Speciale vermelding verdiende de uitvoering van een nieuwe compositie voor orgel en saxofoon dat de Nederlandse componist Ad Wammes voor het duo Paulsson en Canning schreef: 'Faith'. Een bijzonder frivool 21ste-eeuws werk in 'minimal' stijl met een verdraaid lastige pedaalpartij voor Canning. Maar wat redde hij zich er goed uit! Verder klonk er muziek in diverse stijlen: klassieke werk van Johann Sebastian Bach en Anton Heiller, lichte klassieke muziek van Gershwin, negrospirituals, Noorse volksliederen en een tango van Astor Piazzolla. Vooral laatstgenoemde componist sprak tot verbeelding van de ongeveer vijftig mensen die op het concert waren afgekomen. Een avond vol verrassingen, ook zeker in diversiteit qua instrumenten – dat merkten we toen organist en saxofonist liever een elektronisch orgel hadden dan onze 'Van Oeckelen'. De toonhoogte bleek spelbreker... Aan het eind van de avond wederom een glas wijn in de 'Art Deco' Lutherzaal.

De voorzitter in gesprek met componist *Ad Wammes*

Het laatste concert van 2010 betrof een themaconcert voorzien van een Gronings tintje. Onder de titel 'orgel & poëzie' zagen we een dichter, een sopraan en een organist aan het werk. Samen verzorgden ze een avond vol muziek en poëzie. De muziek was onder meer die van Schuberts Winterreise. Maar naast de welbekende Duitse tekst klonken ook delen van 'Winterraaize'. Dat is de meesterlijke Groningse vertaling van de Duitse tekst die Groninger dichter Jan Siebo Uffen recent maakte. Uffen droeg voor, sopraan Gerdine Tuinstra zong nu eens Gronings en dan weer Duits en Stef Tuinstra, organist van de Nieuwe kerk Groningen, begeleidde zijn dochter op orgel, soleerde en improviseerde.

Het Grande Offertorio per organo o piano forte van Gaetano Donizetti (1797-1848) als openingswerk deed het publiek meteen op de puntjes van de stoelen zitten. Daarna voerde de doorrookte stem van Uffen de luisteraars mee naar sopraan Gerdine Tuinstra met Goje nacht (Schubert/Uffen 1). Bijzonder was ook Tuinstra's improvisatie op Geforne Tränen en Die Post (Schubert/Müller 13), waarbij het trompetregister van het orgel als posthoorn fungeerde.

Op naar de vierde vrijdag van januari alwaar de in 2011 honderd jaar geleden geboren componist Jehan Alain centraal staat!

Tymen Jan Bronda

De **Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen** heeft als doel de ondersteuning van het instandhouden van het lutherse gebouwencomplex aan de Haddingestraat 23 te Groningen. Donateurs die minimaal € 15,- of meer per jaar bijdragen, ontvangen dit bulletin gratis.

Losse nummers zijn verkrijgbaar voor € 1,50

Aanmeldingen als donateur zenden aan:
Stichting Vrienden Lutherse Kerk Groningen
secretariaat: Haddingestraat 21
9711 KB GRONINGEN

Postbank 2808331 Groningen
website: www.svlk.nl
email: info@svlk.nl

Colofon

Redactie:

Tymen Jan Bronda
Victor M. Schmidt

Voorpagina:

De heren musici en componist na afloop van het Orgel Anders concert van 22 oktober 2010.
foto Orgel Anders: Maurice Beima

Uitgave van de SVLK te Groningen
© 2010 SVLK Groningen